Carles I sense censura: Història i historiografia

Autor: Miquel Clarós
Data de publicació: 31-10-2022

Aquí us oferim un resum de les consideracions que En Miquel Clarós va exposar a la presentació del llibre d'En Jordi Bilbeny «Carles I sense censura», esdevinguda el passat 9 de juliol d'enguany al Centre Cívic de la Barceloneta, de Barcelona.

Al llibre Carles I sense censura, Jordi Bilbeny deixa molt clara la presència de l'emperador als regnes catalans, així com del seu protagonisme en aquests anys. També deixa clara l'adulteració de les cròniques i una censura ferotge. Explica incompatibilitats i ubicacions impossibles com també una posada en escena barroera –que s'ha mantingut– i sense sentit comú. Eixe sentit que a mi sempre m'ha provocat una desconfiança i falta de comprensió del temps que transcorre des del descobriment d'Amèrica fins a la Nova Planta. Sobretot fins al trasllat de la cort de Felip II a Madrid.

Des de que fa anys vaig començar a llegir llibres publicats de l'Institut Nova Història i d'altres que acaben de completar el quadre, tot sembla diferent. Si més no, adquireix un altre sentit. Però hi ha una cosa que sembla que haja fet el mateix efecte que la censura i la raó d'estat per mantindre una narració que no va enlloc: em refereix al blindatge historiogràfic. I amb eixa inèrcia que ens ha afectat a tots, hi ha episodis històrics convenients que s'han cuirassat i d'altres que s'han afeblit.

La història fundacional i nuclear d'Espanya es basa en dos episodis: el primer, el de la Reconquesta, que sembla que haja passat a un pla secundari. El segon és el que conforma un binomi que formaran el regnat dels Reis Catòlics i l'imperi, tot basat en el descobriment d'Amèrica i en el suposat dogma que Castella fa Espanya.

Tot seguit mirarem de comentar alguns punts en concret.

1- Unitat de la Monarquia Hispànica.

La unió dinàstica sembla que no s'ha entés d'igual manera a tots els regnes hispànics. El que sembla una unió que s'haguera pogut desfer a la mort dels Reis Catòlics, per a uns altres es vincula a la figura d'Isabel que es converteix, com a reina de Castella, en la imatge de la unió i del poder castellà.

La figura de Ferran II queda en un segon pla. Tots els especialistes parlen de la necessitat d'estudis més monogràfics sobre la seua relació –i permanència– amb València. També cal remarcar com la seua figura passa de ser catalogada per les corts castellanes, a la mort d'Isabel, com de «viejo catalanote», i ens trobem que en les «Comunidades de Castilla» s'hi fa referència com a «Rei Nacional». Hi segueixen havent massa interrogants.

Per últim, vull comentar que el tema de la unitat, en lloc d'aconseguir-se des del trionf de l'absolutisme, amb l'arribada final de la Nova Planta, s'hagués pogut fer, com diria Reglà, des de la idea de la Hispània romana, amb una altra construcció política.

No oblidem la frase de Camoens: «Portuguesos i castellans, perquè d'espanyols en som tots».

2- Corts i constitucionalisme.

Estudiant sobretot el regne de València s'observa una davallada de convocatòries. Carles I convoca i legisla amb els tres braços (procediment de la Corona d'Aragó), però la localització és en Valladolid, Toledo, Sevilla etc…

La temàtica de les Corts segueix sent de temes mediterranis nostres: pirateria, perill d'invasió, guerra d'Itàlia o del tema morisc. Però tot deslocalitzat.

Joseph Perez analitza com Castella no conserva poder legislatiu, si alguna vegada el tingué. Un cas curiós són les corts de 1527, oficialment en Valladolid, que al rei li neguen el servei, 7 anys després de la desfeta de la guerra de las Comunidades: impressionant.

La historiografia oficial d'experts com Francisco Tomás Valiente, junt a Jesús Lalinde, parla d'osmosi hispànica, on justifiquen figures com el virrei i corts igualades per a tots. El dret reial i el paper de la inquisició per explicar la tendència unificadora. I el dualisme dret-regne per entendre l'ascens de l'absolutisme. Només voldria ara incidir que a Castella voten dos procuradors per ciutat de les 17 ciutats que voten. La resta, imaginacions.

3-Germanies i Comunidades (1520)

Simplement, un apunt per poder comparar. L'estudi de Ricardo García Cárcel sobre les Germanies, com ell mateix reconeix, necessita més investigació. Joan Reglà ens parla de la «poda de l'ideal burgés» i tots els analistes consideren que hi han condicions de pre-revolta burgesa, però li atorguen un «estatus menor» que al de «las Comunidades». Un fet curiós és que la repressió de les Germanies es du a terme per 3.000 soldats alemanys i reforços castellans, el mateix 1520. Sembra molts dubtes.

De «las Comunidades», cal comentar que el llibre de José Antonio Maravall, de 1963, és el gran vestit conceptual que les situa en el món historiogràfic. Qualificades de fracàs i de deixar el camí obert a l'absolutisme, al mateix temps són considerades com un crit a la «llibertat» de caire democràtic –que no liberal– anterior a les revolucions americana i francesa.

La primera exaltació del món comuner correspon a la segona meitat del S. XVIII. És catalogat com un moviment modern, fent equivalent la nació Castellana i Espanya. L'absolutisme afalagant als qui el qüestionaven.

Després, més estudiosos com Danvila, Menéndez Pelayo i Gregorio Marañón les cataloguen com un moviment de tradició medieval, reaccionari i en mans de la noblesa urbana, amb crits de combat com «viva la Inquisición». En 1922 Pere Coromines qualifica la guerra de nacionalista i com a precursora de les revolucions anglesa i francesa.

Possiblement, John Elliot s'hi aproxima més, en el sentit que té la derrota i la frustració que demostren la no-sincronització de Castella en la línia ideològica de l'imperi carolí.

Cal esmentar que Maravall també reconeix que idealitzen el regnat dels Reis Catòlics, consideren Ferran II un rei nacional i cita la família Guzman com a custòdia de l'infant Ferran (germà de Carles I) per succeir el Rei Catòlic. Com es pot veure, Maravall converteix el seu estudi en un calaix de sastre on hi cap tot –això sí–, amb la pàtina de modernitat, unicitat i anticipació on seguir bastint la història d'Espanya que segueix sent la història de Castella.

4- Arbitrisme: Decadència i Dependència.

A partir de la crisi de 1580 apareix la literatura arbitrista, concentrada en la coronació de Felip II (1556) com a principi del qüestionament de l'ordenament del S. XVI, basat en el monopoli Sevillà mediatitzat per la Corona, un augment perjudicial de preus i il·lusió de prosperitat.

Criticat per tots els arbitristes que proposen solucions impracticables, excepte pel moviment de les Comunitats, que simplement vol canviar la política exterior. La superació d'aquest ordenament estava basat en el foment de la indústria, el comerç, la navegació i el control de duanes.

Tot aquest ambient de crítica i crispació on tot recau sobre Castella se superarà en la Nova Planta i en el desenvolupament de regnes com Catalunya i València a part del País Basc. I, vés per on, la perifèria superarà demogràficament l'interior. Molt curiós tot plegat.

La valoració historiogràfica de l'imperi i l'època moderna es trasllada a l'època contemporània amb la crisi de 1898 i la pèrdua de les últimes colònies. S'insisteix en la valoració –un altre cop– dels Reis Catòlics i la qualificació d'Espanya com un desastre perllongat, per descomptat, utilitzant Espanya com equivalent de Castella. Açò va ser conreat i adulterat pel franquisme, on s'arriba a qualificar Espanya com un cas excepcional de desastre ininterromput i on s'assentarà el concepte de decadència.

Aquesta decadència serà negada per historiadors com Henry Kamen, que qüestiona l'imperi assegurant que Espanya mai no va ser una potencia mundial, sinó simplement encarrilant recursos dels seus amics i aliats. A més a més, aquest concepte és pejoratiu i substitueix una anàlisi real.

El mateix Kamen utilitza per explicar l'Espanya moderna el terme de dependència i la dominació per interessos estrangers. Explica tres cicles de dependència que afecten sobretot a Castella (ja hi som).

1-La llana: Exportació a Flandes i Itàlia, que manufacturen i tornen a vendre tot allò confeccionat. I la revolució tèxtil catalana?

2-Descoberta d'Amèrica : No provoca l'estructura imperial clàssica on Espanya hauria de dominar el Nou Món i acaba convertida en mercat colonial. I la revolució industrial catalana? I el paper de Barcelona com a metròpoli?

3-Subordinació al mercat Francès.

Tots aquests punts vindran a emmarcar una història dels segles XVI i XVII, que, en cas del llibre Carles I sense censura, ens retrau als primers anys del seu regnat i on Jordi Bilbeny qüestiona i tomba la narració oficial. Simplement, he fet uns apunts per on poder esbrinar la incoherència d'aquest relat oficial que atorga a Castella el protagonisme que Bilbeny qüestiona.

Per finalitzar, no em puc estar de contar una anècdota que narra Josep Vicent Boira en el seu llibre Roma i Nosaltres. Hi fa referència a un polític valencià, Elias Tormo Monzó (Albaida 1869 – Madrid 1957). Va ser el primer catedràtic d'Art de tot l'estat en 1913, diputat del partit de Maura 1903-1906, Ministre d'Instrucció Pública en 1930 i un inenarrable currículum de mèrits i càrrecs. Un polític conservador i un home d'Estat.

Doncs bé: el 2 de Febrer de 1939 li escriu una carta a Franco des de Roma, on estava des de quan va començar la guerra. El felicita pel decurs de la guerra, l'insta que la finalitze i li expressa el seu desig d'evitar nous conflictes, així com la seua imparcialitat declarant-se madrileny com els seus set fills, més que valencià.

En la carta li explica que durant els segles XVI, XVII i XVIII el govern i les classes directores estaven lluny del mar, de la industria i de l'agricultura intensiva. Madrid era sols un pur ambient de senyoritisme cortesà. Elias Tormo li demana que torne la capital a Barcelona d'on no havia hagut d'eixir mai. «Quines coses!». Franco va contestar sense especificar

res.

Miquel Clarós Vicent